

Hajzer Gergő: A magyar társadalom története 10. lecke (30 perc)

A városi munkásság helyzete

Kikről lesz szó?

Nem csak az iparban dolgozókról, hanem az iparban, kereskedelemben, közlekedésben, szolgáltatói szektorban, a városokban dolgozó, szakképzett és szakképzetlen munkásokról.

NEM pedig a mezőgazdaságban dolgozó fizikai munkásokról.

A Rákosi-korszakban:

A háború után *a munkásság társadalmi-politikai jelentősége megnőtt.*

1947: új országos bérszabályozási rendszer (Országos Munkabérmegállapító Bizottság) alapján a szakmunkásokat három, a segéd-és betanított munkásokat hat kategóriába sorolják.

Területi bérkülönbségek jelennek meg: a gyár földrajzi helyétől függően 15-20%-os különbség volt két azonos képzettségű munkás bére között.

1946-tól a magántulajdonban lévő ipari üzemek száma jelentősen csökken. Elindul az államosítás: 1946-ban a gyáripari vállalkozások 85%-a magántulajdonban, 1949-re ez az arány 2%.

A kommunista hatalomátvétellel a munkástársadalom *belső struktúrája is változik:*

- a tapasztalt szakmunkásokat, művezetőket **tömegesen váltják le;**
- helyükre frissen kiemelt, megbízható **káderek;**
- a munkásokat **szocialista brigádokba** szervezték, az irányítás: üzemi párttitkár-igazgató-szakszervezeti bizalmi-háromszögbe került;
- a magániparban dolgozó munkások száma rohamosan csökken;
- az állami szektorban dolgozók száma ezzel párhuzamosan nő.

Az erőltetett iparosítás hatására *a városokban dolgozók létszáma jelentősen megugrik*

Az első öt éves terv 300 ezer új ipari munkás munkába állítását irányozta elő.

DE *a kiemelt fejlesztésben részesülő településektől távol:* **munkanélküliség.**

- 1956 után átmenetileg bevezették a munkanélküli segélyt.
- A hatvanas években befejeződő nehéziparosítás, majd az építőipari fejlesztések felszívták a kollektivizálás miatt kialakult falusi „munkaerő-felesleget”.

Élet- és munkakörülmények

Vörös Csepel, Angyalföld, Sztálinváros a munkásosztály **elitje**, **DE** a munkások általában az **életkörülmények romlását észlelték.**

Ötvenes-hatvanas években: a társadalompolitikai célkitűzések a munkásosztály érdekeinek rendelődtek alá, **DE** „munkásosztályon” szinte csak a **nagyipari**, ezen belül is a **nehézipari üzemek munkásait** értették.

A munkaversenyek rendszerint irreális, megvalósíthatatlan célokat tűztek ki. A részvétel lényegében **kötelező** volt. Az eredmények munkaszervezési **trükkökön** alapultak, **a normát a gyakorlatban nem érte meg túlteljesíteni**, mert akkor a magasabb teljesítményt tették meg normává.

A normaemelések igazából burkolt **bércsökkenést jelentett a teljesítménybérben dolgozó munkások számára.**

1951 áprilisában: a legnagyobb normarendezés: **17%-kal emelik a kötelező teljesítményszintet**
→ **munkaszínvonal jelentős romlása, a teljesítmény visszatartása.**

A munkafegyelmet egyre nehezebb tartani. Megnö az igazolatlan hiányzások száma.

→ Bevezetik a „tervbüntett” büntetőjogi fogalmát (1950). A munkahely önkéntes elhagyása is bűncselekmény.

A kizsákmányolás ellen a munkások munkahelyváltoztatással védekeztek.

Ötvenes évek elejétől *általános munkakötelezettség*, aki nem dolgozik: **közveszélyes munkakerülő**.

Ötvenes évek elejétől jelentős változás történik az ipari munkásság társadalmi összetételében:

- megjelennek a **nők**, többségük különböző paraszti rétegekből származik.

A kollektivizálás hatására elindul a parasztszármazásúak tömeges beáramlása: 1952-ben a szakmunkások 40%-a, a betanított munkások 60%-a, a segédmunkások 70%-a volt parasztszármazású

Annak ellenére viszont, hogy a munkások létszáma gyarapodott, **NEM alakult ki** egy olyan munkásréteg, amely köré a *gyári társadalom* épülhetett volna.

Az erőltetett iparosítás olyan munkahelyeket hozott létre, amelyek révén *az iskolázatlan és képzetlen vándormunkásság városi proletárhelyzetét tartóssá tette*.

A parasztból lett munkások helyzete azonban **nehéz**:

- az új körülmények miatt **nehezebben illeszkedik be** az új, összeszokott közösségbe,
- a városi élet ismeretlen számára, nehezebben érti meg, ezért **lassú észjárásúnak tűnik**.
- a városi munkások **előítéletei** is nehezítik a helyzetét.

A '70-es években mérséklődik a városokba való beáramlás, vidéken is nyílnak munkalehetőségek, így *sokan visszaáramlanak*.

A kollektivizálás hatására ipari munkát vállalók többsége ingázott, ugyanakkor lehetőségük volt **a munkásszállók** igénybevételére, melyek a legrosszabb életkörülményeket biztosították. A szállás *átmeneti jellegű* volt, nem volt alkalmas a mindennapi életre. Három csoportra lehet tagolni a szállók népességét:

- rendszeresen hazajárók;

- ritkán hazajárók;
- állandóan a munkásszálláson lakók.

A szállókon az átlagnál alacsonyabb iskolai végzettségűek laktak, ipari és építőipari segéd-és betanított munkások. Átlagosan 5-8 évet töltöttek el szállón, egyötödüknek sikerült ennél hamarabb kikerülni.

A gyárakban lévő pozíciók megszerzését egyszerre befolyásolta a képzettség, a tapasztalat és a személyes kapcsolatok rendszere. Ugyanakkor itt sem minden esetben függött össze szorosan az iskolázottság, végzettség és a pozíció. Közel azonos munkakörben dolgozó, azonos végzettségű munkások között is jelentős különbségek alakulhattak ki jövedelmi viszonyaik, kulturális háttérük, lakásviszonyaik, mentalitásuk különbségei révén.

„Munkásosztály” a Kádár-korszakban

1956 után a kádár-kormányzat jelentős béremelések mellett indította a pacifikálás folyamatát:

- kiemelt figyelmet fordítottak a nagyüzemi munkások életkörülményeinek javítására és szinten tartására;
- támogatták a lakáshoz jutást;
- csökkentették a kötelező munkaidőt: kéthetente, majd hetente szabad szombat

Ez lehetővé teszi a kiegészítő jövedelemszerzést, ami a '80-as években intézményesül.

A militáns szellemű munkáspolitikára helyére paternalista gyakorlat került.

Ritkák voltak a sztrájkok → A munkásosztály fokozatosan elvesztette jelentőségét.

Munkástársadalom az 1970-es és az 1980-as években

A vállalatok belső munkaerőpiacán

elfoglalt pozíció szerint (!)4 csoportra(!)

tagolódik a munkástársadalom:

1. *elit*: a hierarchia felső és középső szintjének képzettséget és munkatapasztalatot igénylő munkaköreit töltötték be.

Rendszerint közép- vagy idősebb korú, de mindenképpen az adott munkahelyen **hosszú szolgálati idővel rendelkező férfiak.**

2. **kettős státusúak:** munkahelyi jövedelmüket **a vállalaton kívüli munkával egészítették ki.** Munkakörülményeik (rövid munkaidő, csekély fizikai igénybevétel, ritka túlórázás) lehetővé tették a **második jövedelemszerzést.** A gyárból tudtak anyagot is szerezni.
3. **alacsony képzettségűek:** sem vállalatspecifikus szakképzettséggel, sem vállalaton kívüli jövedelemszerző lehetőséggel nem rendelkeztek, **képzettségük és szaktudásuk alacsony, többnyire fiatal pályakezdő munkások.**
4. **marginális munkások.** **Képzetlenek, csak a fizikai erejük hasznosítására képes,** egyszerű, rövid idő alatt elsajátítható munkafolyamatot végeztek. Olyan munkakörben dolgoztak, amely nem nyújtotta az előrelépés feltételeit.

A technológiai fejlődés egyre inkább a személytelenebb munkafolyamatok terjedésének kedvezett. A bonyolult technológiai előírások hatására a szakmunkások munkája intellektualizálódott, akik ezzel nem tudtak lépést tartani azok **leszakadtak.** E folyamatot még inkább **felgyorsította a rendszerváltás.**

A rendszerváltás után:

A munkásság tovább tagolódik a tulajdonosi szerkezet mentén: a külföldi tulajdonú vállalatoknál dolgozó munkás magasabb bérre, a munkafeltételek és a munkafolyamatok globalizáltsága miatt helyzeti előnyre tesz szert.

Jóléte a gazdasági konjunktúra ingadozásától függ:

- A kilencvenes évek közepéig elbocsátások (főként a nehéziparban) és bércsökkenések;
- Utána a 2000-es évek első feléig a reálbér növekedés a jellemző: a bérpolitika legfőbb kedvezményezettjeivé válnak.

A 2010-től a kormányok gazdaságpolitikájában a gazdasági stabilitást a **feldolgozóiparra** alapozzák:

- bővítik a foglalkoztatást,
- csökkentették a bérek adóterheit,
- a magasabb bér elérését pedig a munkaerő fokozottabb hasznosításával, a munkavégzés intenzívebbé tételével biztosítják.

Ez pedig a **munkaszervezés átalakulásával** jár: megjelennek a 12 órás műszakok, a négyműszakos munkarend.

Az ipar számára szükséges munkaerőt a **szakképzési rendszer** biztosítja.

A nyertesek **az állam által támogatott ágazatokban dolgozó** bérmunkások lesznek.

Ezekben az ágazatokban az állam külföldi vállalatokkal kötött **különalkukkal** (stratégiai megállapodásokkal) biztosítja a munkahelyteremtést. Ennek fő **kedvezményezettje**: a járműgyártás.

Ellenőrző kérdések:

1. Hogyan változik a munkástársadalom belső struktúrája a kommunista hatalomátvétel hatására?
2. Hogyan hat az erőltetett iparosítás a városi munkások lélekszámára?
3. Mik a munkaversenyek?
4. Mik a normaemelések?
5. Hogyan próbálja fenntartani a Rákosi-rendszer a munkafegyelmet?
6. Mikortól jelentős a nők munkássá válása?
7. Miért nehéz a parasztokból lett munkások élete?
8. A kádári konszolidáció milyen változásokat hozott a munkásság életében?
9. Milyen csoportokra oszlik a munkástársadalom az 1980-as évekre a vállalatok belső munkaerőpiacán elfoglalt pozíció szerint?
10. Milyen ágazatokban dolgozó munkások helyzete javul a 2010-es évektől? Miért?

Kötelező és ajánlott irodalom:

Bartha Eszter (2011): Munkások az államszocializmusban: életszínvonal, politika és legitimitáció. *Eszmélet*. 23: 91, pp. 83-92.

Bartha Eszter (2018): „A mostani világban a munkásosztálynak nincs meg a megbecsülése...”: Munkások a rendszerváltás előtt és napjainkban. In: Tóth Péter Pál (szerk.) *A magyar szociográfia a 20-21. században*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör, pp. 189-222.

Belényi Gyula (1993): *A sztálini iparosítás emberi ára 1948-1956*. Szeged: JATE.

Czirfusz Márton – Ivanics Zsófia – Kovai Cecília – Meszmann T. Tibor (2019): A magyarországi munkásság a hosszú lejtmenetben. *Fordulat*. 2019/2, pp. 142-170.

Dupcsik Csaba (2009) *A magyarországi cigányság története. Történelem a cigánykutatók tükrében, 1890–2008*. Budapest: Osiris Kiadó.

Kemény István (1990): *Velük nevelkedett a gép*. Budapest: Vita.

Valuch Tibor (2005): *Magyarországtársadalomtörténete a XX. század második felében*. Budapest: Osiris Kiadó.

Támogatás:

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. A tananyag elkészítését az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.